

ALFONSO GUČO VEIKLOS IR TYRIMŲ APŽVALGA

A. Bagdonas, G. Butkienė, J. Lapė,
E. Rimkutė

1988 m. sausio 28 d., eidamas 81-uosius metus, po sunkios ligos mirė Lietuvos TSR nusipelnęs mokytojas, TSRS psichologų draugijos Lietuvos skyriaus pirmininkas, tęstinio leidinio „Psichologija“ redaktorius, Vilniaus V. Kapsuko universiteto psichologijos katedros profesorius Alfonsas Gučas.

Alfonsas Gučas gimė 1907 m. gruodžio 4 d. buv. Biržų apskr. Vidugirių kaime. Pradinę mokyklą baigė Rusijoje, kur per Pirmąjį pasaulinį karą buvo pasitraukusi Gučų šeima. Po karo grįžus šeimai į Lietuvą, A. Gučas baigė Biržų gimnaziją ir 1928 m. Kauno universitete pradėjo studijuoti pedagogiką ir psichologiją. Baigęs universitetą, 1937 m. A. Gučas išvyko į Vakarų Europą, kur vienerius metus stažavosi Vienoje pas Šarlotą ir Karlą Biulerius, o kitus metus specializavosi Jenos universitete pas profesorių P. Petersoną. 1939 m. grįžęs į Lietuvą, A. Gučas pradėjo intensyvų mokslinį, pedagoginį ir organizacinį darbą. 1939 m. jis organizuoja Psichotechnikos kabinetą ir jam vadovauja, 1940 m. pradeda dirbti Vilniaus universiteto psichologijos katedroje. Čia parengia ir 1944 m. Humanitarinių mokslų fakulteto mokslinėje taryboje apgina disertaciją „Izoliuojamosios abstrakcijos vystymosi tyrimas“, už kurią jam suteikiamas filosofijos daktaro laipsnis. Tačiau, kaip žinoma, tarybinių mokslininkų disertacijos, apgintos hitlerinės okupacijos metais, buvo vėliau nepripažįstamos, o jų autorių moksliniai laipsniai anuluoti. Toks buvo ir A. Gučo likimas, privertęs jį jau kur vėliau (1964) parašyti kitą disertaciją „Lietuvos psichologinės minties

raida", už kurią jam buvo suteiktas psichologijos mokslų kandidato laipsnis. Pirmieji pokario metai buvo sunkūs visai negausiai Lietuvos inteligentijai, o psichologams, kurių buvo vos keletas, ypač Trūko ne tik profesionalių kadry, bet ir pačių būtiniausių priemonių, darbo įrankių. A. Gučas ėmėsi versti ir redaguoti mokymo priemones, vadovėlius, programas: 1947 m. pasirodė jo vertas G. Čelpanovo „Logikos vadovėlis“ ir B. Teplovo „Psichologija“. Teko vėliau vienu metu eiti ir po keletą pareigų: 1944 m. A. Gučas paskiriamas Vilniaus universiteto pedagogikos ir psichologijos katedros vedėju ir kartu iki 1947 m. eina Istorijos-filologijos fakulteto prodekano, o vėliau ir dekanı pareigas. Be to, 1945 m. paskiriamas VVPI psichologijos katedros vedėju, o 1947 m. – direktoriaus pavaduotoju mokslo ir mokymo reikalams. A. Gučas buvo ir vienas iš Mokyklų mokslinio tyrimo instituto organizatorių, o jį įsteigus 1958 m., – pirmasis jo direktorius. Tačiau pagrindinės A. Gučo pareigos visada buvo susijusios su Vilniaus universiteto psichologijos katedra: nuo 1956 iki 1975 m. jis buvo jos vedėjas, o nuo 1975 m. iki pat mirties – šios katedros profesorius. Atkūrus 1969 m. Vilniaus universitete psichologijos specialybę, profesorius A. Gučas skaitė keletą kursų šios specialybės studentams. Visi, kam teko klausyti A. Gučo paskaitų, o tokių per penkis dešimtmečius susirinktų tikrai nemažai, – maloniai prisimena demokratišką profesoriaus bendravimo su studentais atmosferą, aukštą profesinį jo paskaitų lygį. Ypač brangus jo paskaitų bruožas – kūrybiškas pasaulio psichologijos naujienų derinimas su praeities psichologų darbais, ieškojimas pagrindinių psichologijos problemų atgarsių Lietuvos humanitarinėje kultūroje.

Daug nuveikė A. Gučas ir vadovaudamas TSRS psichologų draugijos Lietuvos skyriui, dirbdamas TSRS psichologų draugijos Centro Taryboje. Nuo pat 1958 m., kai ši draugija buvo įkurta, A. Gučas buvo Lietuvos skyriaus pirmininkas. Jis sten-

gės suburti bendram darbui ne tik psychologus, bet ir pedagogus, filosofus, fiziologus. Jis visada pritarė ir palaikė įvairias specialistų bendravimo ir kooperacijos idėjas, organizuodamas konferencijas, simpoziumus, suvažiavimus ir pats aktyviai juose dalyvaudamas.

Nemažai energijos ir laiko paskyrė A. Gučas psichologinės literatūros leidimo, mokslinių tyrimų publikavimo organizavimui. Jis buvo LTSR aukštųjų mokyklų mokslo darbų „Psichologija“ vyresnysis redaktorius, kelių vadovėlių, straipsnių rinkinių redaktorius. Dirbdamas šį darbą, jis visada buvo nepaprastai atidus ir reiklus kalbos kultūrai, pats kūrė lietuviškus psichologijos terminus. 1945 m. parašė straipsnį apie psichologijos terminus, vėliau parengė lietuviškų psichologijos terminų žodyną. Jo surinktos medžiagos, kurią jis perdavė Mokyklų mokslinio tyrimo institutui, pagrindu žodynas buvo papildytas ir parengtas spaudai.

Nepaisant tokių akademinų darbo kryptų, A. Gučas niekada nebuvo tik kabinetinis mokslininkas – jis gerai suprato psichologijos ryšių su praktika svarbą ir visaip skatino šių ryšių plėtimą. Jis pats aktyviai domėjosi mokyklos problemomis, skaitė paskaitas mokytojams, rūpinosi psichologinės tarnybos kurimu.

Visi šie A. Gučo nuopelnai Lietuvos kultūrai negali būti suvokiami atsietai nuo jo asmenybės. Visus, kas pažinojo profesorių, žavėjo jo erudicija, platūs interesai ne tik mokslo, bet ir meno srityse. Kolegos ir studentai iš jo mokėsi bendravimo kultūros, pagarbos vienas kitam, tolerancijos ir principingumo. Jo asmenybė ir gyvenimas tapo tuo etalonu, kuriuo dar ilgai matuosime savo darbus ir poelgius.

* * *

Šiame straipsnyje trumpai apžvelgsime svarbiausias A. Gučo nagrinėtas psichologijos problemas, kartu pateikdami jo darbų sąrašą.

Viena svarbiausių A. Gučo tyrimo sričių – suvokimo psichologija, kurios problemų nagrinėjimu

jis pradėjo savo mokslinę veiklą. Vėliau profesoriaus vadovaujamoje Vilniaus universiteto psichologijos katedroje buvo atlikta nemažai šios srities eksperimentinių tyrimų. Šių tyrimų rezultatai buvo skelbti įvairiose TSRS psichologų konferencijose, suvažiavimuose, išdėstyti A. Gučo skaitytose paskaitose Prahos ir Krokuvos universitetuose, pranešime Londono XIX tarptautiniame psichologų kongrese. Suvokimo klausimus A. Gučas nagrinėjo įvairiais aspektais: tyrė vaikų percepcinės veiklos ypatybes ir jų ontogenetinę raidą [15, 23, 33]; suaugusio žmogaus percepcinio ieškojimo dėsningumus [61, 69, 70, 76, 77]; kai kuriuos vizualinio suvokimo klausimus nagrinėjo inžinerinės psichologijos kontekste [72]; gvildeno teorinės vaizdo formavimosi [49, 63, 80, 84] ir percepcinės organizacijos [90, 95] problemas.

Viename iš ankstesnių darbų „Izoliuojamosios abstrakcijos vystymosi tyrimai“ [15] A. Gučas išsamiai išanalizavo veiksmus, kurie vyksta ieškant figūros siužetiniame paveiksle. Pateikdamas įvairaus sudėtingumo percepcines užduotis skirtingo amžiaus vaikams, jis atskleidė abstrahavimo ypatybes, būdingas įvairiems amžiaus tarpsniams, parodė šio gebėjimo vystymąsi.

Apibendrinęs tyrimo duomenis, autorius nustatė tokią savybių, kuriomis remiasi įvairaus amžiaus tiriamieji, išskirdami figūrą, genetinę eilę: 1) orientacija į paveiklo objektų prasmę; 2) formalių daiktų savybių (smailumo, išlenkimo) nurodymas; 3) apibrėžtų fono savybių aptikimas; 4) adekvantių formų išskyrimas.

Figūros abstrahavimo, arba išskyrimo iš sudėtingo fono, klausimą A. Gučas nagrinėjo ir vėliau, tirdamas suaugusio žmogaus percepcinio ieškojimo dėsnius [61, 69, 70, 74, 77]. Šiuose tyrimuose buvo registruojami percepcines užduotis atliekančių tiriamųjų akių judesiai ir analizuojamos tokiu būdu gautos ciklogramos. Anksčiau minėtose publikacijose aprašytos atskirų ieškojimo etapų strategijos, nustatyti subjektyvūs „žmogiški“ ir stimu-

lo organizacijos veiksniai, turintys įtakos percep-
cinio ieškojimo struktūrai ir sėkmei.

Su šiais empiriniais tyrimais glaudžiai siejasi ir kai kurie A. Gučo teorinio pobūdžio darbai, kuriuose jis plačiai analizuoja įvairių autorių pa-
žiūras vienu ar kitu klausimu, pateikdamas savų
originalių samprotavimų, hipotezių. Net keletą pub-
likacijų profesorius paskyrė percepcinio vaizdo
genezės problemai. Klausimą dėl analogijos tarp
mikrogenezės ir ontogenezės fazių jau anksčiau
kėlė kai kurie užsienio autoriai, bet jis buvo
sprendžiamas prieštaringai. A. Gučas, tirdamas
izoliuojamosios abstrakcijos procesą, pastebėjo,
kad jo nustatyta savybių eilė, kuri gali būti trak-
tuojama kaip savotiška ontogenetinė percepcinio
ieškojimo charakteristika, yra būdinga ir aktua-
liam, ypač sudėtingesnėmis sąlygomis vykstančiam
ieškojimui, besibaigiančiam teisingu atsakymu. Tie
faktai tapo vienu iš argumentų, teigiant paralelės
tarp onto- ir mikrogenezės buvimą. Be to, A. Gu-
čas [80] išanalizavo gausius kitų autorių duome-
nis, gautus tiriant kitas problemas, kitaip koncep-
tualizuotus, ir įvertino juos vaizdo mikrogenezės
aspektu. Svarstydamas genetinio traktavimo klau-
simą, profesorius aptarė ir filogenezės duomenis.
Svarbiausia, kad, konstatuodamas įvairių genezės
aspektų paralelumą, A. Gučas parodo ir jų spe-
cifiką bei skirtumus. Jis atskleidžia sąlygų, kurio-
mis vyksta onto- ir mikrogenezė, skirtumus, pa-
rodo, kad priklausomai nuo kitų sąveikaujančių
faktorių šios paralelės gali suartėti arba nutolti.

Dar vienas klausimas, kurį ne kartą svarstė
A. Gučas savo publikacijose – tai percepcinės
organizacijos problema. Autorius išsamiai aprašo
šios problemos raidą, įvertindamas daugelio moks-
lininkų mintis ir tyrimų rezultatus. Kritiškai įver-
tinęs darbus, kuriuose percepcinė organizacija
bandoma aiškinti neurofiziologinių tyrimų duome-
nimis, A. Gučas analizavo psichologinius tyrimus,
kuriuose vaizdo įprasminimas laikoma viena iš
svarbiausių jo savybių. Susiedamas percepcinės
organizacijos problemą su vaizdo mikrogeneze,

autorius teigė, kad percepcinės organizacijos ypatybės išryškėja iš prasminio vaizdo turinio tam tikroje jo mikrogenezės fazėje. Percepcinės organizacijos lygis gali būti skirtingas ir priklausyti nuo tuo metu sprendžiamų uždavinių. Autoriaus mintis, kad įprasminimą percepcinėje organizacijoje galima paaiškinti tik remiantis visuomene žmogaus prigimtimi, ypač reikšminga. Ji gali būti suprasta kaip metodologinis reikalavimas, į kurį, deja, neatsižvelgiama neurofiziologiniuose percepcinės organizacijos tyrimuose.

Jau pačioje mokslinės veiklos pradžioje A. Gučo dėmesį patraukė ir darbo psichologijos problema, tiksliau – profesijos pasirinkimo, profesio- grafijos, psichinio darbingumo klausimai. Apie 10 mokslinių straipsnių, monografija „Pašaukimas ir darbas“ [9] skirta šioms problemoms. Norė- tųsi pabrėžti, kad minėtų problemų analizė pa- remta išsamiomis žiniomis apie jų tyrimų kitose šalyse rezultatus. Jis rėmėsi tarybinių mokslininkų V. Bechterevo, V. Kotliarovas, I. Zalkindo, taip pat užsienio autorių P. Saljerio, G. Miunsterbergo, O. Lipmano, P. Lazersfeldo ir kt. darbais.

A. Gučas jau pirmuose straipsniuose pabrėžė mintį apie tai, kad žmogaus darbas priklauso ne tik nuo veiklos sąlygų, bet ir „nuo individualių sąlygų – dirbančiojo fizinės ir psichinės struktūros“ [2, p. 207]. Jis nurodė, jog dabartinis gamybinis procesas reikalauja iš darbuotojo didelės įtampos, mokėjimo greitai orientuotis sudėtingomis gamybinėmis sąlygomis, tikslų, koordinuotų ir ritmiškų judesių ir pan. O tam „būtin- nas ne tik atitinkamas žinių bagažas ir įgyta kvalifikacija, bet ir tam tikros įgimtos prielaidos pasirinktam darbui“ [ten pat]. Jo nuomone, dar- buotojo psichofizinių savybių dermė su gamybos reikalavimais svarbi ne tik žmogaus naudingumo liaudies ūkiui prasme, bet (o tai dar svarbiau) ir didina žmogaus pasitenkinimą darbu. Iš čia ir plaukia jo išvados apie konsultacijos būtinumą visiems, kas ruošiasi įgyti specialybę amatų mo-

gyklose, vidurinėse technikos mokyklose, liaudies ūkyje ir kitur.

A. Gučas buvo psichotechnikos ir proforientacinės draugijos organizatorius ir narys. Psichotechniką jis suprato kaip mokslo šaką, kuri „psichologiniais metodais ir priemonėmis stengiasi žmogaus darbą įvairiose kultūrinio gyvenimo srityse padaryti produktyvesnį, sveikesnį“ [2, p. 13]. Šios krypties moksliniuose straipsniuose jis išryškino profesinės orientacijos tikslus ir uždavinius, psichologinius tyrimo metodus, pateikė profesijų psichologinę analizę, psichinio darbingumo tyrimų rezultatus. A. Gučas savo darbuose parodė profesinės atrankos ir profesinės konsultacijos problemų nagrinėjimo svarbą įvairiais aspektais [9]: asmenybinio – profesijos, atitinkančios žmogaus gebėjimus, pasirinkimas lemia didesnę darbo našumą ir pasitenkinimą savo darbu; ekonominiu – geriau paskirstoma darbo jėga; kultūrinio – pakeliamos specialistų kvalifikacijos įvairiose srityse. Kaip pavyzdį, kur šios problemos plačiai nagrinėjamos, autorius nurodė Angliją, Latviją, Daniją, Prancūziją, TSRS, Čekoslovakiją, JAV ir kitas šalis.

Profesinė konsultacija reikalauja profesijų psichologinės analizės. Savo straipsnyje 1936 m. [5] jis pateikė išsamią radiotelegrafisto darbo psichologinę analizę, nurodydamas skirtumą tarp reikšmų priimant ir perduodant radiotelegramą, streso telegrafisto darbe kilimo galimybes, galimų klaidų pavyzdžius. Remdamasis radiotelegrafisto darbo psichologine analize, A. Gučas nurodė tas savybes, kurios būtinos radiotelegrafisto sėkmingam darbui, t. y. sudarė profesiogramą. Radiotelegrafistui būtini sveiki klausos organai, koordinuoti judesiai, greita ir aiški rašysena, tiksli ir greita motorinė reakcija, patvarumas, gebėjimas koncentruoti dėmesį tik į reikalingus garsus, geras akustinių ir optinių dirgiklių suvokimas, lengvas jų atgaminimas, geras tonų aukštumo skirtumų suvokimas, absoliuti tonų atmintis, techninis sumanumas, tolygus darbo būdas ir kt. To-

kio profesiogramos išsamumo galima pasimokyti ir dabar.

Kituose darbuose [1] A. Gučas kalbėjo apie profesinę konsultaciją. Moksliskai išanalizavęs, jis daro išvadą, kad tik 16-17 metų amžiaus jaunuoliai gali sąmoningai pasirinkti profesiją. Jis kritikavo Lietuvos Respublikos darbininkų gyvenimo sąlygas, kuriuose jų vaikai, turėdami tik 12-14 metų, jau turi pasirinkti profesiją. Savo darbuose A. Gučas supažindina skaitytoją su psichologiniais tyrimo metodais ir psichogramų sudarymu. Nagrinėdamas profesijų tyrimo ir profesinio tinkamumo nustatymo klausimus, A. Gučas nurodo, jog nepakanka tokių metodų, kurie nustato tik atskiras psichofizines savybes. Jo nuomone, ypač tiriant profesijas su sudėtinga veiksmų programa, svarbu rasti visų psichofizinių savybių kompleksą, papildyti atskirų profesijų nagrinėjimą asmenybės tyrimo duomenimis [9, p. 25-26]. 1937 metais, t. y. prieš pusę amžiaus, tai buvo nauja mintis, kurios teisingumą patvirtino laikas. Profesinio tinkamumo nustatymas ir profesinė konsultacija neišvengiamai susiję su mokymo problemomis. A. Gučas savo straipsnyje apie radiotelegrafistų atranką [5] nagrinėjo mokymo klausimus, o monografijoje - mokymo organizavimą vidurinėse, specialiosiose mokyklose ir dirbtuvėse.

Darbo psichologija apima ir darbingumo klausimus. 1934 m. A. Gučas [3] apibendrina tyrimų duomenis apie Kauno „Aušros“ mergaičių gimnazijos moksleivių psichinį darbingumą. Remdamasis eksperimentinio tyrimo (panaudojo J. Vabalos-Gudaičio darbingumo testus) duomenimis, jis padarė išvadą, jog įgimtas psichinis darbingumas didėja ne tik lygiagrečiai su brendimu, bet iki tam tikro amžiaus darbingumo lygis priklauso nuo psichinių pratimų [3, p. 203]. Šiame straipsnyje jis pažymėjo didelę mokymo reikšmę psichikos vystymuisi

1937 m. darbuose [9] A. Gučas atkreipė dėmesį į „daiktinę aplinką“, jos vaidmenį žmogaus darbe, apie galimą aplinkos poveikį žmogaus fizinei ir psichinei sveikatai. Jis nurodė, kad darbo są-

lygos, darbo įrankiai, darbo vietos įranga turi įtakos žmogaus fiziologinėms ir psichinėms funkcijoms, o tai savo ruožtu turi įtakos darbo našumui. Autorius nurodo, kad būtina gerinti žmonių darbo sąlygas ir apsaugoti nuo galimų avarijų bei nelaimingų atsitikimų gamyboje.

Mums ypač vertingi A. Gučo kaip vaiko ir pedagoginės psichologijos pradininko Lietuvoje darbai. Juose randame pirmuosius pagrindinių pedagogikos ir pedagoginės psichologijos sąvokų mokslinius apibrėžimus, jų lietuviškus terminus ir sistemingą pačių svarbiausių dalykų analizę.

1939 m. A. Gučas išleido knygą „Vaikų darželio pedagogika“. Čia pateikta ikimokyklinio amžiaus vaikų auklėjimo istorija, asmenybės ugdymo samprata, psichologijos žiniomis grindžiami auklėjimo vaikų darželyje metodai. Ikimokykline tema jis domėjosi jau studijuodamas universitete. Jį baigdamas parašė straipsnį „Vaikų mokyklinio subrendimo problema“ apie vaikų rengimą mokyklai ir priėmimą į ją. Problema nagrinėjama remiantis garsių to meto psichologų ir pedagogų patyrimu. Pasirūpinta, kad su ja susipažintų mokytojai, tėvai, švietimo organizatoriai. Vaiko priėmimo į mokyklą klausimai gvildenami ir išvados paskelbtos žurnaluose „Mokykla ir visuomenė“, „Tautos mokykla“, „Mokykla ir gyvenimas“ [4, 8, 11, 12].

Vaiko sambrandą mokyklai A. Gučas nagrinėjo psichologiniu, socialiniu-pedagoginiu ir ekonominiu aspektu. Ši sąvoka apibrėžiama kaip vaiko psichofizinė būseną, kuri garantuoja pastovų jo gebėjimą sėkmingai dalyvauti mokymosi procese mokykloje, kai vaikas pajėgia įsivaizduoti darbą kaip užduotį, kaip reikalavimą, ir vertinti jį kitaip negu žaidimą. Sambranda mokyklai atskleista remiantis mokyklos esmės, jos reikalavimų mokiniams ir vaiko, kuris pradeda lankyti mokyklą, supratimu. Daug dėmesio skiriama vaiko socialinės aplinkos pakitimams, kurie įvyksta, kai jis iš šeimos ateina į mokyklą. A. Gučas išskiria du reiškinio aspektus: vaiko pasirengimą mokykliniam darbui ir vaiko pasirengimą mokyklinio gy-

venimo sąlygoms. Požymius, kuriais mokslininkas apibūdina vaiko pasirengimą mokyklinio gyvenimo sąlygoms, turėtų žinoti tėvai ir vaikų darželio auklėtojai. A. Gučas teigia, kad vaikas, pradėdamas lankyti mokyklą, turi būti doroviškai atsparus, jam būtina socialinė koordinacija (savo veiksmų derinimas su kitų veiksmais, paklusimas tvarkai). Jam taip pat reikia ergatinio atsparumo, kad galėtų pasirūpinti savimi be suaugusiųjų globos. Ne mažiau svarbiu laikytinas ir fizinis vaiko atsparumas. Apie fizinę vaiko būklę ir socialines sąlygas jo šeimoje A. Gučas rašo kaip apie svarbiausius vaiko pasirengimo mokyklai veiksnius. Mokslininko nuomone, priimtas vaikų subrendimo mokyklai biologinis amžius (tais laikais - 7 metai) negali būti vienintelė ir absoliuti vaiko sambrandos mokyklai norma todėl, kad biologinis ir psichologinis kiekvieno vaiko brendimas yra individualus procesas ir ne visuomet vyksta lygiagrečiai.

Aptardamas metodus mokyklinei sambrandai nustatyti, A. Gučas pažymi, kad testų nepakanka, nes jais galima iširti tik atskiras psichofiziologines savybes arba atskirus gebėjimus. Tyrimo metodikos turėtų apimti „daugiau gyvenimiškus kompleksus“ ir padėtų iširti vaiko dorovinį, ergatinį ir fizinį atsparumą. Dėl pernelyg ankstyvo vaikų mokymo A. Gučas abejojo sakydamas, jog reikia būti atsargiems ir nepakenkti vaiko psichikos plastiškumui.

Anksčiau minėtuose ir kituose [10, 11] A. Gučo darbuose yra vertingų minčių apie mokymo metodus ir sistemingo mokymosi organizavimą. Teigdamas, kad mokykla turi ugdyti kūrybingas, vitališkas ir socialiai sąmoningas asmenybes, psichologas pabrėžia, kad mokyklinės disciplinos negali būti savitikslis dalykas. Jų negalima „įkalti“ dresavimo metodais, gyvenimo ir mokslo pagrindus vaikas turi perimti būdais, kurie tinka jo natūraliai psichologinei struktūrai.

A. Gučas taip pat pasisakė prieš mokymo skubotumą, - kol neišvaldytos ankstesnės žinios, ne-

galima mokyti naujų. Dėl mokinių mokymosi nepažangumo mokslininkas irgi turėjo konkrečių pasiūlymų [10, 11]. Analizuodamas antrametystės priežastis pradinėje ir vidurinėje mokykloje, A. Gučas nurodė konkrečius būdus, kaip to išvengti. Pedagogiškai apleistiems vaikams, pradedantiems atsilikti pagal kai kuriuos mokymo dalykus, jis siūlė organizuoti pagalbines klases, kur jie mokytųsi tik tų disciplinų, kurios labiausiai nesiseka. Įveikęs savo atsilikimą ir pasiekęs atitinkamų žinių ir gebėjimų lygį, mokinys mokytųsi įprastoje klasėje. A. Gučo manymu, dažniausios antrametystės priežastys jaunesnėse klasėse – prastos socialinės ir ekonominės šeimos sąlygos. Kai kurie mokiniai blogai mokosi dėl savo protinio nebrandumo. Nepažangumo priežastis jis taip pat siejo su dideliu mokinių skaičiumi klasėje, per plačiomis mokymo dalykų programomis ir kt. Konkrečių pasiūlymų apie išsamesnį vaiko pažinimą, jo gebėjimų ugdymą ir mokymo individualizavimą randame vėlesniuose A. Gučo darbuose [25, 26, 28, 29, 31, 32].

A. Gučas kaip psichologijos žinovas ir talentingas pedagogas pačiu reikšmingiausiu dalyku pedagoginiame darbe ir gyvenime laikė bendravimo meną ir rūpinosi, kaip šito išmokyti vaikus ir jaunimą. Sakydavo, kad mokymo psichologija yra svarbus dalykas, bet „man vis rūpi, kaip išmokyti vaiką bendrauti. Tai daug sunkiau negu išmokyti mokytis, o gal ir svarbiau“. Profesorius pats tyrinėjo [94, 103, 104] ir ragino kitus gilintis į vaiko emocijas, jausmų ugdymo, ryšio tarp tėvų ir vaikų bei kitas pedagogines problemas.

Tėvams ir pedagogams labai vertinga yra A. Gučo „Vaiko psichologija“ (1981), parašyta remiantis mokslinė patirtimi, savais stebėjimais ir eksperimentais. Knygoje aptariami genetiniai psichikos pradmenys, parodoma lavinimo reikšmė organizmo raidai, aiškinama, kaip kiekybiškai kinta vaiko psichiniai procesai, sudarydami vis sudėtingesnes struktūras, kaip susiformuoja as-

renybė. Fizinė vaiko raida atskleista trumpiau, plačiau – psichiniai pažinimo procesai, emocijos, bendravimas. Knygoje pateikta konkrečių žinių apie ikimokymklinio vaiko kalbos raidą. Parodyta, kaip mėgdžiojant suaugusiųjų kalbą ir perimant vis sudėtingesnes gramatines formas, tobulėja vaiko mąstymas.

Knyga moko pažinti vaiką ir tinkamai skatinti jo asmenybės raidą, moko, kaip elgtis su vaiku konfliktinėse situacijose. Ji yra vertinga ir psichologijos specialistams.

Prof. A. Gučas nemažai darbų paskyrė psichologijos istorijos klausimams, įvairioms psichologijos kryptims ir srovėms arba atskiriems jų atstovams. Psichologijos mokslo istorijos tyrimo būtinumas ir svarba pagrįsti A. Gučo monografijos „Psichologijos raida Lietuvoje“ [58] pratarmėje.

Dabartinės psichologijos raidos intensyvumą ir ekstensyvumą apibūdina dešimtys tūkstančių publikacijų kasmet, nacionaliniai ir internacionaliniai kongresai ir konferencijos. Sukaupta tokia gausybė praktinės ir teorinės medžiagos, kad vienam žmogui sunku tai apimti. Štai kodėl ypač svarbūs apibendrinamieji darbai iš psichologijos teorijos ir istorijos. Tuose darbuose padaromi skersiniai ir išilginiai psichologijos mokslo pjūviai, kurie teikia galimybę geriau pamatyti jo raidos tendencijas, pastebėti stagnaciją ir pakilimą.

Stambiausiu A. Gučo darbu iš psichologijos istorijos laikytina jo kandidatinė disertacija „Lietuvos psichologinės minties raida“ [46], kuri vėliau tapo minėtos monografijos pagrindu [58]. Monografija apima XIX a. pabaigos ir XX a. pradžios laikotarpį, t. y. Lietuvos mokslinės psichologijos pradžios ir pirmųjų žingsnių periodą. Šis periodas buvo sunkus ir svarbus tuo, kad sutapo su santykinė pasaulinės eksperimentinės psichologijos pradžia. Būtent pagrindinių pasaulinės psichologijos tendencijų raidos kontekste nagrinėjamas Lietuvos švietėjų ir pirmųjų psichologų profesionalų idėjos. Svarbią vietą monografijoje

užima nauji požiūriai į sąmonę (P. Avižonis ir kt.) ir nuomonių skirtumas. aiškinant šį klausimą idealistinės krypties stovykloje (R. Bytautas, Vydūnas). Detaliai aprašytas J. Vabalas-Gudaičio, V. Lazersono, J. Steponavičiaus nueitas kelias diegiant eksperimentinį metodą į psichologiją. Atskira monografijos dalis skirta vaikų psichologijos ir jos įtakos pedagogikai klausimui. Smulkesnį lietuviškos psichologinės minties raidos šiame periode aprašymą galima rasti ir kitose publikacijose [43, 44, 45, 52, 60].

Straipsnyje „Pagrindiniai psichologinės minties raidos etapai Lietuvoje“ [73] autorius pateikia ne tik psichologinės minties formavimosi ir vystymosi kryptis, bet ir periodizaciją. Jis išskyrė keturis Lietuvos psichologijos raidos periodus: 1) feodalizmo epochą; 2) feodalizmo ir kapitalizmo formavimosi laikotarpį; 3) kapitalizmo epochą; 4) tarybinį laikotarpį. Pilnesnę kai kurių periodų analizę galima rasti kituose autoriaus darbuose [kapitalizmo periodo - 55, 62, 92; tarybinio periodo - 67, 81, 93].

Respublikinėje konferencijoje, skirtoje socialinės psichologijos teorinėms ir metodologinėms problemoms (Vilnius, 1975), prof. A. Gučas pateikė darbą [87], kuriame išnagrinėti pagrindiniai socialinės psichologijos Lietuvoje etapai. Čia buvo parodyta, jog šios au tringai besivystančios psichologijos šakos Lietuvoje ištakos yra etnopsichologų (S. Daukantas) darbai, nacionalinės sąmonės samprata (Vydūnas). Visuomeninių santykių raida, prieštaravimų tarp antagonistinių klasių atsirėjimas vertė buržuazinius ideologus užsiimti masių psichologija.

Prof. A. Gučas supažindino Lietuvos skaitytojus su I. Pavlovo mokymo pagrindais. 1952 m. mažu tiražu išleisti akad. I. Pavlovo „Rinktiniai raštai“ buvo sunkiai prieinami. Populiariuose straipsniuose [19, 20, 22, 24, 34] A. Gučas ne tik išdėstė I. Pavlovo mokymą, bet ir pateikė jį psichologijos mokslo kontekste.

Kituose bendresnio pobūdžio darbuose nagrinė-

jama kai kurių Lietuvos ir kitų šalių psichologijos ir pedagogikos autorių veikla (J. Vabalas-Gudaičius [37], K. Ušinskio [74], Z. Froido [47] ir kt.), organizaciniai klausimai [42], psichologijos mokslo būklė ir raidos perspektyvos [65, 71, 78].

Darbas „Psichologijos istorijos tyrimai TSRS sąjunginėse respublikose“ [86] sukėlė didelį psichologų susidomėjimą todėl, kad jame apžvelgta psichologijos istorija TSRS. Apžvalgoje išnagrinėti psichologijos istorijos laimėjimai apskritai, taip pat ir kiekvienoje sąjunginėje respublikoje atskirai. Darbas iliustruotas vaizdžia schema, kurioje parodyta, kurie šimtmečiai, pradedant IX, išstudijuoti šiuo požiūriu ir kurie ne. Remiantis schema, galima spręsti apie psichologijos žinių ištakas atskirose respublikose. Vertinga ir tai, kad iš schemos galima matyti, kokiose publikacijose aptartas konkretus istorinis atskiros respublikos periodas.

A. GUČO MOKSLINIŲ DARBŲ SĄRAŠAS

I. Originalūs darbai

- 1933 1. Kada pasirinkti profesiją?//Darbo sveikata. Nr. 1 (23). P. 5-8. 2. Psichotechnikos darbo pradžia ir perspektyvos Lietuvoje//Tautos ūkis. Nr. 8. P. 207-209.
- 1934 3. „Aušros“ mergaičių gimnazijos mokinių psichinio darbingumo tyrimas//Mokykla ir visuomenė. Nr. 5/6. P. 197-206.
- 1935 4. Vaikų mokyklinio subrendimo problema//Mokykla ir visuomenė. Nr. 3. P. 151-160; Nr. 5. P. 97-103. 5. Psichotechnikos reikalai//Mokykla ir visuomenė. Nr. 6/7. P. 216-219.
- 1936 6. Karo radiotelegrafistų psichologinė atranka//Mūsų žinynas. Nr. 132. P. 209-222.
- 1937 7. Žmogaus dvasios gyvenimo drama//Kultūra. Nr. 2. P. 490-493. 8. Vaiko sambranda mokykliniam darbui//Tautos mokykla. Nr. 24. P. 531-534. 9. Pašaukimas ir dar-

- bas (Psichotechnikos bruožai tėvams, mokytojams ir mokiniams). K., 87 p.
- 1938 10. Kurso kartoti liekančių mokinių klausimas//Tautos mokykla. Nr. 18. P. 415-419; Nr. 19. P. 437-440. 11. Vaiko sambranda mokyklinio gyvenimo sąlygoms//Tautos mokykla. Nr. 1. P. 7-9.
- 1939 12. Metodai mokyklinei sambrandai nustatyti//Mokykla ir gyvenimas. Nr. 11. P. 290-297. 13. Vaikų darželio pedagogika. K., 248 p.
- 1940 14. Judėjimo principas mokyme//Mokykla ir gyvenimas. Nr. 1. P. 8-12.
- 1943 15. Izoliuojamosios abstrakcijos vystymosi tyrimai: Mašinėraštis. V., 184 p.
- 1945 16. Pagrindiniai psichologijos terminai//Tarybinė mokykla. Nr. 4/5. P. 26-29.
- 1946 17. Daiktai ir šviesa//Jaunimo gretos. Nr. 2. P. 14. 18. Bendroji psichologija (paskaitos): Mašinėraštis. V., 234 p.
- 1950 19. Pavlovo mokslas - naujas etapas psichologijoje//Tarybinė mokykla. Nr. 10. P. 11-21.
- 1951 20. Pavlovo mokslas - materialistinės psichologijos pagrindas//Lietuvos TSR Mokslų Akademijos žinynas. P. 92-100.
- 1953 21. Tėvų pagalba pasirenkant profesiją//Tarybinė moteris. Nr. 6. P. 17.
- 1954 22. Kai kurie pedagogikos klausimai L. P. Pavlovo mokslo šviesoje//Tarybinė mokykla. Nr. 6. P. 22-33.
- 1955 23. Spalvos ir formos suvokimo ikimokykliniame vaiko amžiuje klausimu//VVPI mokslo darbai. Nr. 1. P. 165-179. 24. I. P. Pavlovo mokslas apie aukštąją nervinę veiklą - gamtinis-mokslinis psichologijos pagrindas. V., 55 p.
- 1956 25. Sąvokų įsisavinimas//Tarybinis mokytojas. Liepos 26.
- 1957 26. Mokinio tipologinių bruožų pažinimo klausimu//Tarybinė mokykla. Nr. 6. P. 14-

18. 27. Kaip lavinti atmintį: (Paskaita moksleiviams). V., 30 p.
- 1958 28. Mokinių gabumai ir jų ugdymas: (Medžiaga mokytojams). V., 27 p. 29. Apie vaikų atmintį//Tarybinė moteris. Nr. 8. P. 3-30. 30. Kaip universitete pagerinti mokytojų rengimą (Vilniaus V. Kapsuko universitetas)//Tarybinis mokytojas. Kovo 6. 31. Vaiko vystymosi ir ugdymo sąveikos klausimu//Tarybinis mokytojas. Rugsėjo 7. 32. Kaip lavinti atmintį. V., 39 p. 33. Kai kurie analitinės-sintetinės vaikų veiklos sąvumai, ieškant duotosios figūros siužetiniame paveiksle//VVPI mokslo darbai. Nr. 5. P. 153-167.
- 1959 34. Remiantis didžiojo mokslininko atradimais (I. P. Pavlovo gimimo 110-osioms metinėms, 1849.IX.26-1936.II.27)//Tarybinis mokytojas. Rugsėjo 27. 35. Mokinių gabumai ir jų vystymas. K., 32 p. 36. Основные вехи истории литовской психологии//Тезисы докл. I съезда общества психологов СССР. М., 1959. С. 253-255.
- 1960 37. J. Vabalas-Gudaitis - eksperimentinės psichologijos pradininkas Lietuvoje//VVU mokslo darbai. Filosofija. T. 1. P. 79-105.
- 1961 38. Apie motorinio komponento vaidmenį sensomotorinėje ikimokyklinio amžiaus vaiko veikloje//Pedagoginės psichologijos klausimai. V. P. 14-26. 39. (Su L. Vladimirovu) Mažai ir netiksliai: (Педагогический словарь в двух томах recenzija)//Komunistas. Nr. 7. P. 77-79. 40. К вопросу об актуализации пространственных представлений в дошкольном возрасте//Проблемы восприятия пространства и времени. Л. С. 96-97.
- 1962 41. Psichologijos ir pedagogikos klausimai XX a. pradžios lietuvių periodinėje spaudoje//LTSR aukštųjų mokyklų darbai. Pedagogika ir psichologija. T. 3. P. 75-97. 42. Iš psichologų draugijos veiklos (Psichologų d-ja prie RTFSR Pedagogikos Mokslų

- Akademijos)//LTSR aukštųjų mokyklų darbai. Pedagogika ir psichologija. T. 3. P. 169-175. 43. Evoliucionizmas ir genetinė psichologija Lietuvoje (XIX a. pabaiga-XX a. pradžia)//LTSR aukštųjų mokyklų darbai. Pedagogika ir psichologija. T. 1/2. P. 83-111. 44. Проблема создания в литовской психологии начала XX века//Тезисы докл. конф. психологов Прибалтики. Тарту.
- 1963 45. Критика Вундта в литовской психологии начала XX века//Тезисы докл. II съезда психологов СССР. М. С. 207-208.
- 1964 46. Lietuvos psichologinės minties raida (XIX a. pabaiga-XX a. pradžia): Psych. m. kand. disertacija (mašinėraštis). V. 282 l. 47. Froidizmas (Dabartinės buržuazinės psichologijos kryptys)//Mokslas ir gyvenimas. Nr. 4. P. 11.
- 1965 48. Išsiblaškęliai, dėmesio!: (Dėl dėmesio ugdymo)//Švyturys. Nr. 9. P. 16-17. 49. Apie genetinį požiūrį į suvokimo tyrimą//Respublikinės psichologų mokslinės konferencijos pranešimų tezės. V. P. 7-8. 50. Lietuvos pedagoginė mintis XIX a. antroje pusėje//Kai kurie Lietuvos TSR pedagoginės minties ir švietimo istorijos klausimai (MMTI mokslinės konferencijos pranešimų tezės). V. P. 19-21. 51. Lietuvos pedagoginė mintis 1905-1917 metais//Kai kurie Lietuvos TSR pedagoginės minties ir švietimo istorijos klausimai (MMTI mokslinės konferencijos pranešimų tezės). V. P. 21-23.
- 1966 52. Nesutarimai XX a. pradžios Lietuvos idealistinėje psichologijoje sąmonės klausimu//LTSR aukštųjų mokyklų darbai. Pedagogika ir psichologija. T. 8. P. 115-128. 53. Ką svarsto psichologai//Tarybinis mokytojas. Gruodžio 10. 54. К психологии об-разного мышления//Материалы конференции психологов Прибалтики. В. С. 25-27.
- 1967 55. XIX a. pradžios Lietuvos psichologijos

- mokslu versmės ir kryptys//Mokymo ir auklėjimo tobulinimas. V. P. 3-6. 56. Mažavertiško kompleksas//Tarybinė moteris. Nr. 6 P. 16-17.
- 1968 57. Psichologija//Mažoji lietuviškoji tarybinė enciklopedija. T. 2. P. 437-438. 58. Psichologijos raida Lietuvoje (XIX a. pabaiga-XX a. pradžia). V. 208 p. 59. Psichologija (iš 3-ojo TSRS psichologų suvažiavimo)//Komjaunimo tiesa. Liepos 27. 60. Vydūno pažiūros į žmogaus tobulėjimą Tiesa. Balandžio 13. 61. (Совместно с Э. Римкute.) О некоторых „человеческих факторах“ в перцептивном поиске. / III Всесоюзный съезд общества психологов СССР. М. С. 117-118. 62. Основные направления психологии в Литве в XIX веке//Материалы 5-ой конф. психологов Прибалтики. Тарту. С. 12-20.
- 1969 63. Apie genetinį požiūrį į suvokimo tyrimą//LTSR aukštųjų mokyklų darbai. Pedagogika ir psichologija. T. 9. P. 5-10. 64. Amžius ir požiūrių skirtumas//Kultūros barai. Nr. 11. P. 8-10. 65. Psichologija: jos dabartis ir ateitis (įspūdžiai iš XIX tarptautinio psichologų kongreso Londone)//Tarybinis mokytojas. Rugsėjo 17. 66. Lietuvos pedagoginė mintis dviejų amžių sąvartyje//Iš Lietuvos pedagoginės minties istorijos. V. P. 3-21. 67. Bendrosios psichologijos klausimai Lietuvos tarybinėje psichologijoje//Pedagogikos mokslų vystymasis Tarybų Lietuvoje. Respublikinės mokslinės konferencijos medžiaga. V. P. 8-19. 68. (Su E. Rimkute.) Kas yra įkvėpimas?//Tiesa. Kovo 29. 69. (With E. Rimkute.) On the psychological analysis of visual search//Abstracts of Submitted Papers. XIX International Congress of Psychology. London. P. 19. 70. К. психологическому анализу зрительного перцептивного поиска//Материалы к XIX Международному психологическому конгрессу. М. С. 39-40. 71. Основ-

- ные этапы развития психологической мысли в Литве//Научные труды высших учебных заведений ЛитССР. Педагогика и психология. Т. 10. С. 91-112. 72. (Совместно с А. Пенкаускасом.) Об эффективности приема зрительной информации при разной плотности расположения сигналов//Научные труды высших учебных заведений ЛитССР. Педагогика и психология. Т. 9. С. 19-25.
- 1970 73. Основные этапы развития психологической мысли в Литве//Вопросы психологии. Т. 4. С. 106-118.
- 1971 74. K. Ūšinskio psichologinės pažiūros// LTSR aukštųjų mokyklų mokslo darbai. Pedagogika ir psichologija. T. 11. P. 7-16. 75. Gabus vaikas šeimoje//Šeima. Nr. 3. P. 12-13. 76. (With E. Rimkutė.) On the Psychological Analysis of Visual Search// XIX International Congress of Psychology. Proceedings. London. P. 186. 77. (With E. Rimkutė.) On the Psychological Analysis of Visual Search//LTSR aukštųjų mokyklų mokslo darbai. Pedagogika ir psichologija. T. 11. P. 55-58.
- 1972 78. Dabartinės taikomosios psichologijos problemos//Mokslas ir technika. Nr. 4. P. 56-57. 79. Psichologas šalia darbininko//Mūsų žodis. Nr. 5. P. 3-4. 80. О сопоставимости становления образа в микро- и онтогенезе//Материалы Вильнюсской конференции психологов Прибалтики. В. С. 115-117. 81. Развитие психологической науки в СССР: Литовская ССР//Вопросы психологии. Т. 6. С. 57-62.
1973. 82. Neregio psichologiniai tyrimai//Mūsų žodis. Nr. 1. P. 2-4. 83. (Su M. Lukšiene.) Pasaulietinės mokyklos kryptimi//Tarybinė mokykla. Nr. 12. P. 37-40. 84. (Su J. Lapė ir E. Rimkute.) Suvokimo ypatumai žmogaus sudėtingos veiklos sąlygomis: (Mašinraštis). V., 85. Новое в изучении психологии труда слепого//Заря труда. № 3. С. 70-83.
- 1974 86. Исследование истории психологии в союзных

- республиках СССР//Методология историко-психологического исследования. М. С. 88-100.
- 1975 87. Socialinės psichologijos pradžia Lietuvoje//Teorinės ir metodologinės socialinės psichologijos problemos: Respublikinės konferencijos tezės. V. P. 17.
- 1976 88. Aklojo psichologiniai tyrimai ir jų perspektyvos//Aklyjų socialinės ir darbo problemos Lietuvoje. V. P. 137-144. 89. (Совместно с М. Карчяускене.) Представители литовской педагогической мысли//Очерки истории школы и педагогической мысли народов СССР: Вторая половина XIX века. М. С. 421-423. 90. К проблеме перцептивной организации у человека//Актуальные проблемы истории психологии творчества. Ереван. С. 117-122.
- 1977 91. Marija Pečkauskaitė - pedagogė//Mokslas ir gyvenimas. Nr. 3. P. 29-30. 92. Pedagogika ir psichologija//Vilniaus universiteto istorija. V. T. 2. P. 268-270.
- 1978 93. (Su K. Simaška.) Pedagogika ir psichologija//Vilniaus universiteto istorija. T. 3. P. 292-295.
- 1979 94. Frustracija//Šeima. Nr. 12. P. 14-17. 95. Проблема перцептивной организации у человека: (Рукопись).
- 1980 96. Jutimas ir suvokimas//Bendrosios psichologijos paskaitos. V. P. 55-79. 97. (Su J. Lape.) Psichologijos struktūra ir metodai//Bendrosios psichologijos paskaitos. P. 9-26.
- 1981 98. Vaiko psichologija. K. 207 p.
- 1983 99. (Su M. Karčiauskienė.) Pedagoginė mintis Didžiojoje Lietuvoje//Lietuvos mokyklos ir pedagoginės minties istorijos bruožai. V. P. 288-307.
- 1986 100. Psichologija praeityje ir dabar//Bendroji psichologija. V. P. 13-34. 101. Psichika - tikrovės atspindėjimo forma//Bendroji psichologija. P. 36-38. 102. Jutimas ir suvokimas//Bendroji psichologija. P. 135-163.

- 1987 103. Atstumtieji: paauglių emocijų ypatumai//
Mokslas ir gyvenimas. Nr. 12. T. 10-11.
1988. 104. Suprasti žmogaus vidinį pasaulį: (Po-
kalbis su dėst. psichologe A. Poškiene)//
Kultūros barai. Nr. 2. P.41-44. 105. Vaiko
ir paauglio psichologija. („Šviesos“ leidyk-
loje. Numatoma išleisti 1989 m.)

2. VERTIMAI IR REDAGAVIMAS

- 1936 1. H e t z e r H. Auklėimo klaidos/Iš vok.
kalbos vertė A. Gučas. K. 110 p.
- 1947 2. A n a n j e v a s B. G. Psichinių reiškinių
prigimtis/Iš rusų kalbos vertė A. Gu-
čas//Tarybinė mokykla. Nr. 1/2. P. 43-55.
3. T e p l o v a s B. M. Psichologija/Iš ru-
sų kalbos vertė A. Gučas. V. 224. p. 4.
- Č e l p a n o v a s R. I. Logikos vadovėlis/
Iš rusų kalbos vertė A. Gučas. V. 152 p.
- 1950 5. Š e v a r i o v a s P. A. Psichologijos
kurso iliustracijos ir bandymai/Red. A. Gu-
čas: Mašinraštis. V.
- 1961 6. S m i r n o v a s A. A. Psichologija/Liet.
leid. red. A. Gučas. K.
- 1968 8. Iš Lietuvos pedagoginės minties istori-
jos/Red. A. Gučas ir K. Simaška. V. 213 p.
- 1980 9. Bendrosios psichologijos paskaitos/Ats.
red. A. Gučas. V. 243 p.
- 1986 10. Bendroji psichologija/Ats. red. A. Gu-
čas. V. 280 p.